

Het weer was rustig en zacht. De zee glinsterde en de lucht was blauw met aan de horizon schapenwolkjes. Max zou de overtocht vanuit Schotland graag in dergelijk weer hebben gemaakt. Vanuit het Ayre Hotel stapte hij de sereniteit van de vroege ochtend in. Hij stak een sigaret op en keek om zich heen.

De paar eilandbewoners die al druk in de weer waren, zouden hem waarschijnlijk als toerist hebben beschouwd, zelfs als ze hem niet uit het hotel hadden zien komen. Max voelde zich als een vis op het droge. Hij was lang, slank en had een jeugdige aantrekkelijkheid, en hij droeg kleren die net iets te fijn gesneden waren om bij een plaatselijke kleermaker gekocht te kunnen zijn. Toch voelde hij zich ook relaxed en vol zelfvertrouwen: een man die niet zo gauw achterdocht wekte en ook niet hooghartig leek.

Hij draaide zich om en begon richting de haven te lopen. Het personeel van het Ayre Hotel had hem gezegd dat Kirkwall Bay er normaal gesproken niet zo uitzag als nu: een ankerplaats voor tientallen Amerikaanse mijnenvegers en ondersteuningsschepen. De meeste lagen op dit uur werkeloos voor anker, maar bij sommige kwam rook uit de schoorsteenpijpen. Ze lagen daar om de duizenden mijnen die tijdens de oorlog rond de Orkney-eilanden waren gelegd, op te ruimen, een taak die waarschijnlijk vele maanden in beslag zou nemen.

Max wist weinig van de zeeoorlog. Hij deelde het vooroordeel van degenen die de vijand aan het westelijk front hadden bestreden, dat de Royal Navy een makkie had gehad, Jutland daargelaten. Maar door zijn stormachtige, woelige overtocht over de Pentland Firth had hij zijn mening moeten bijstellen. Hij benijdde degenen die de voorgaande vier jaren in deze wateren hadden doorgebracht absoluut niet.

Op de lijst met plaatsen op de wereld waar hij nooit dacht te zullen komen, stonden de Orkney-eilanden hoog genoteerd. Maar hij beseftte dat er daar op dat moment veel mensen waren die ergens anders wilden zijn. Ongetwijfeld behoorden daar de bemanningen bij van alle Amerikaanse mijnenvegers die verspreid in de baai voor anker lagen.

Datzelfde gold vrijwel zeker ook voor de gevangengenomen bemanning van de Duitse vloot, die bij Scapa Flow onder bewaking van de Royal Navy

werd vastgehouden. Max was ervan uitgegaan dat Kirkwall uitkeek op de Flow en dat hij dus vanuit de stad een goed uitzicht zou hebben op de schepen die daar voor anker lagen, maar een blik in een atlas, vlak voor vertrek naar het noorden, had hem anders geleerd. Kirkwall lag aan de noordkant van Mainland, het hoofdeiland van de Orkney-eilanden, maar wel op het smalste deel. Naar het zuiden, omringd door Hoy, South Ronaldsay en verscheidene andere kleinere eilanden, lag de grote, natuurlijke rede van Scapa Flow, waar vierenzeventig Duitse oorlogsschepen aan de ketting lagen.

Max zou ze natuurlijk snel genoeg zien. Dat wist hij zeker. Ze waren immers de reden waarom hij naar de Orkney-eilanden was gereisd, en waarom hij zo vroeg op pad was.

Maar vroeg of niet, hij was niet opgewassen tegen onverwachte ontmoetingen. Terwijl hij de Girnel passeerde, het oude graanpakhuis tegenover de westpier, zag hij een vrouw langs het havenfront naderen. Hij herkende haar, maar het was te laat om weg te duiken. Ze glimlachte en stak een hand op. Hij glimlachte ook en wuifde terug.

Susan Henty was duidelijk ook niet van hier. Ze was een grote, grofgebouwde jonge vrouw in een vrij nieuw tweed pak. Ze had kastanjebruin haar en een brede, open glimlach. Max stelde zich haar voor als een enthousiaste ruiter die op jacht ging op het platteland van Leicestershire. Ze had hem verteld dat ze daarvandaan kwam. Het was onmogelijk om een hekel aan haar te hebben, wat op zich problematisch was. Hij kon het zich niet permitteren geheimzinnig te lijken. Maar hij kon het zich ook niet permitteren veel los te laten over zichzelf, en zeker niet over de waarheid.

‘Ik zie dat je ook een vroege vogel bent, Max,’ zei ze, toen ze bij elkaar stonden.

‘Ik wilde in alle vroegte even een luchtje scheppen.’

‘Ik ook. Ik ben naar de kathedraal gewandeld. Best een mooi gebouw eigenlijk.’

‘Is Selwyn nog niet op?’

‘Waarschijnlijk ligt hij nog in bed een of andere kaart te bestuderen. Hij vindt het geweldig om de Ring van Brodgar te zien. Net als jij, neem ik aan.’

‘Nou. Ik...’

‘Selwyn is zo blij dat je hem wilt helpen.’ De meeste vrouwen waren kleiner dan Max, maar Susan Henty kon hem recht in de ogen kijken. Ze ging op vertrouwelijke toon verder. ‘Ik betwijfel of hij gelooft dat ik qua opmeten helemaal betrouwbaar ben.’

‘Ik betwijfel of ik wel helemaal betrouwbaar ben.’

‘Misschien ben je dat niet, maar jij bent een man, en dat maakt alles anders.’ Ze glimlachte. ‘Deze trip doet Selwyn oneindig veel goed, Max. Ik kan niet zeggen hoe dankbaar ik je ben voor je bereidheid het hem naar de zin te maken. Trouwens, hoe is je rijvaardigheid?’

‘Mijn rijvaardigheid?’

‘Ja. Je weet wel.’ Ze deed alsof ze aan een stuur draaide.

‘O, dat. Ik ben bang dat die niet al te goed is. Om eerlijk te zijn ben ik een betere piloot dan chauffeur.’

‘Dan rij ik wel. Een van de weinige voordelen van de oorlog is dat hij vrouwen in staat heeft gesteld dingen te gaan doen als autorijden, zonder dat iemand dat afkeurde. Ik ben behoorlijk goed achter het stuur, al zeg ik het zelf.’

‘Dat geloof ik graag.’

‘Beluister ik hier een sarcastische ondertoon?’ zei ze met gespeelde afkeuring.

‘Helemaal niet.’

‘Mmm. Ik moet bij jou op mijn hoede zijn. Dat voel ik. Welnu, het hotel raadde een garage aan waar we een auto kunnen huren. En het belooft er een mooie dag voor te zijn. Dus zullen we rond een uur of tien vertrekken?’

‘Dat is prima.’

‘Goed. Tot straks dan.’

Max tikte zijn hoed aan en keek Susan Henty na, terwijl ze naar het Ayre Hotel terugliep. Hij baalde ervan dat hij haar voor de gek hield. Hij baalde van alle smoesjes die hij moest verzinnen. Het was een verderfelijk spelletje dat hij moest spelen.

Hij stak een nieuwe sigaret op en wachtte totdat Susan uit het zicht was. Daarna liep hij met flinke pas door de straat naar de haven, langs het Kirkwall Hotel – een hotel met veel meer grandeur dan het Ayre – en verder over de oostpier.

Die was aanzienlijk langer dan de westpier. Er was aan de zee kant een verlenging waardoor de haven werd ingesloten. Max wandelde langs een pakhuis en langs gesorteerde stapels vracht naar de uiterste punt. Hij passeerde nog een gebouw met een bord erop met in duidelijke letters: ALLEEN VS-MARINEPERSONEEL. Bij de deur stond een potige Amerikaanse marinier. Hij onderdrukte een geeuw terwijl hij de groet van Max beantwoordde.

Aan een kant van de pier lag een sloep van de Amerikaanse marine aan-

gemeerd. Max liep naar de andere kant, steunde met zijn voet op een meerpaal en schoot de peuk van zijn sigaret in het water, terwijl hij steeds naar de mijnenvegers keek. Hij keek op zijn horloge om te zien hoe laat het was. Ja. Hij was noch te vroeg noch te laat. Hij hoefde alleen maar te wachten.

En niet lang.

* * *

‘Goedemorgen.’

De man was dik en had een baard, maar ook een levendige uitstraling, die voor een belangrijk deel was toe te schrijven aan zijn schalks twinkelende ogen. Hij had donker haar, was rond de dertig en was gekleed in een luitenantuniform van de Amerikaanse marine. Ondanks het feit dat het die ochtend zacht was, droeg hij een overjas, en hij rookte een sigaret. Hij sprak met een onduidelijk Amerikaans accent. Het was moeilijk uit te maken of hij van de westkust, de oostkust of van ergens ertussenin kwam.

‘Goedemorgen,’ zei Max behoedzaam.

‘Ik houd u voor een ontwikkeld iemand.’

‘Dat doet me genoegen.’

‘En u bent Engels, klopt dat?’

‘Dat klopt.’

‘Ik heb met iemand een verschil van mening. Misschien kunt u daarin een oplossing brengen. Asquith was toch jullie premier voor Lloyd George?’

‘Inderdaad.’

‘En voor hem... Balfour?’

‘Nee. Campbell-Bannerman.’

‘Ah. Dan heb ik ongelijk... Max.’

Max knikte. De inleidende vragen waren naar tevredenheid afgerond.

‘Fontana?’

‘Luitenant Grant Fontana, Amerikaanse marine. Tot uw dienst.’

‘Wat is uw taak hier?’

‘Ik ben contactpersoon voor de lokale koopvaardijvloot. Dat is handig voor u, aangezien ik een kapitein ken van een vissersboot die graag wat geld bijverdient op de zwarte markt – inclusief illegale ruilhandelbezoekjes aan de Duitse schepen in Scapa Flow.’

Max wachtte even met reageren. ‘Dat klinkt inderdaad handig. Is hij te vertrouwen?’

‘U kunt erop vertrouwen dat hij er alles aan doet om uit de problemen te blijven. En ik kan hem, wanneer ik wil, een hele hoop problemen bezorgen. Dat weet hij maar al te goed. Maar over vertrouwen gesproken...’

‘Ja?’

‘Wie was die vrouw met wie u stond te praten?’

‘Susan Henty. Ik heb haar en haar broer op de veerboot ontmoet.’

‘U hebt hen ontmoet?’ Fontana leek plotseling een stuk minder vriendelijk. ‘U had ervoor moeten zorgen dat u niemand ontmoette.’

‘Ze zijn ongevaarlijk.’

‘Dat zegt u. Wat denken zij dat u hier doet?’

‘Mijn broer werd gedood tijdens de *Vanguard*-ramp.’

‘Wat was dat ook alweer voor ramp?’

‘De *HMS Vanguard* vloog in de nacht van 9 juli 1917 de lucht in, terwijl hij in Scapa Flow voor anker lag. Daarbij vielen meer dan zevenhonderd slachtoffers. De waarschijnlijke oorzaak was de zelfontbranding van cordiet in de munitiekamer, hoewel er ook geruchten de ronde deden over sabotage.’

‘En een van die zevenhonderd was uw “broer”?’

‘Luitenant-ter-zee 3de klas David Hutton.’

‘Dan bent u dus Max Hutton?’

‘Voor de Henty’s en ieder ander hier, ja. Ik ben hiernaartoe gekomen om te zien waar het is gebeurd – om hem de laatste eer te bewijzen.’

‘Aandoenlijk. Echt aandoenlijk.’ Fontana nam een laatste trek van zijn sigaret en schoot de peuk weg. ‘Luister, ik wil niet weten wat u op dat Duitse schip zoekt. Ik heb gedaan wat de baas wilde dat ik hier zou doen: het voor u mogelijk maken aan boord te gaan. Het gaat niet gemakkelijk worden, maar Tom Wylie is de man die ervoor gaat zorgen. Ik ontmoet hem vanavond en ik zal hem uitleggen wat er moet worden gedaan. Ik zal u onmiddellijk erna inlichten over het plan. Oké?’

‘Oké.’

‘Ontmoet me om negen uur in de achterste bar van het Albert. Mount-hoolie Lane. Het is zaterdag, dus het zal er wel druk zijn. En lawaaiig. Niemand zal daar op ons letten.’

‘Ik zal er zijn.’

‘Nog vragen?’

‘Naar welk schip brengt Wylie me?’

Fontana liet een vreugdeloos lachje horen. ‘Dat merkt u als het moment daar is en niet eerder. Ik wil me graag aan de regels houden, ook als u dat niet wilt. De baas houdt er niet van dat ervan wordt afgeweken.’

‘Maar hij is toch niet hier om zich zorgen te maken over hoe wij de zaak klaren?’

‘Niet hier? Nou, dat hangt ervan af wat u precies met “hier” bedoelt. Ik heb vaak het idee dat hij over mijn schouder meekijkt naar wat ik doe.’

‘Hebt u dat gevoel nu ook?’

Fontana stak een nieuwe sigaret op en monsterde Max terwijl hij een trek nam. ‘U zou het nu moeten voelen. Dat zou goed voor u zijn. Dat zal u ervan weerhouden te veel risico’s te nemen. Dit is zeker uw eerste grote opdracht voor hem? Als u er nog een voor hem wilt doen, moet u veel voorzichtiger zijn. Let op uw woorden en kijk goed om u heen. Dat is mijn advies. Tot straks.’

Fontana wachtte niet op een antwoord. Hij draaide zich om en liep over de pier naar de aangemeerde sloep. Max volgde hem vanuit zijn ooghoeken, terwijl Fontana een trap afliep naar het vaartuig.

De sloep kwam in beweging en koerste door de baai naar de mijnenvegers. Daarna kuierde Max op zijn dooie gemak terug over de pier.

* * *

De veerboot van Aberdeen naar Kirkwall had het weer genomen zoals het was: stormachtig maar niet stormachtiger dan vaak het geval was. Dat zei het bemanningslid dat leek te denken dat Max, overduidelijk een onervaren Londenaar die rechtstreeks vanuit de slaaptrein van King’s Cross aan boord was gegaan, gerustgesteld wilde worden. Max wist dat frisse lucht de enige remedie tegen zeeziekte was, dus hij bleef de hele overtocht aan dek, met incidenteel een bezoekje aan de bar om zich bij de kachel te warmen.

Hij had zich goed ingepakt en sloeg zijn armen om zijn lichaam om warm te blijven. Zo ijsbeerde hij heen en weer bij de reling, toen de veerboot in Wick aanmeerde om meer passagiers op te pikken. Op dat moment zag hij de Henty’s voor het eerst. Iets in hun houding naar elkaar en een zekere gelijkennis zeiden hem dat ze eerder broer en zus waren dan man en vrouw. Ook was de bezorgdheid van de zus voor haar broer duidelijk te zien, zelfs toen ze zich over de aanlegsteiger haastten om aan boord te gaan. Ze hield

hem met een bezorgde blik nauwlettend in de gaten bij elke stap die hij deed, alsof hij misschien zou vallen of struikelen – of domweg in elkaar zou zakken.

Ook de Henty's meden de bar. Ze knoopten een gesprek aan met Max, aangezien hij de enige andere passagier was die liever aan dek bleef. Selwyn Henty was net zo grofgebouwd als zijn zus, maar had dunnend haar en een in alle opzichten minder krachtige uitstraling. Hij bekende meteen dat claustrofobie in zijn geval het probleem was en niet zozeer zeeziekte. 'Ik heb tijdens de oorlog geholpen bij het graven van tunnels. Sindsdien lijkt het erop dat ik niet met andere mensen samen in een besloten ruimte kan zijn.'

De oorlog had Selwyn Henty ook nog op andere manieren getekend: zijn blik kon nooit langer dan een paar seconden op iets gevestigd zijn en zijn handen trilden, wat door de beweging van het schip gemaskeerd werd, maar wat zichtbaar werd als hij een sigaret opstak of een slokje uit zijn zakflacon nam. Hij sprak ook met een nerveuze gejaagdheid, waarbij hij vaak zijn woorden door elkaar haspelde.

Maar haspelend of niet, zijn welbespraaktheid met betrekking tot het onderwerp oude megalieten was onomstotelijk. Hij was bezig met het leggen van de laatste hand aan een theorie die hij had uitgedacht – 'een mathematische oplossing', zo duidde hij die aan. Ze had betrekking op de prehistorische stenen monumenten in Groot-Brittannië. Die in Noord-Schotland waren kennelijk bijzonder verhelderend. Hij en zijn zus hadden een verblijf van twee weken in de Buiten-Hebriden – 'De Calanais-steencirkels moet je gezien hebben om ze op de juiste waarde te kunnen schatten, Mr. Hutton' – laten volgen door een trip naar de rijen stenen van Caithness – 'Fascinerend, heel fascinerend' – en ze waren nu op weg naar de Ring van Brodgar op de Orkney-eilanden. 'Daar hebt u natuurlijk wel van gehoord?'

Daar had Max niet van gehoord. Ook had hij geen flauw benul van de aard van Selwyns mathematische oplossing van snel opeenvolgende verwijzingen naar de azimuts, de extinctiehoeken en de mate waarin de helling van de ecliptica in snelheid afneemt. Tijdens de verhandeling van haar broer wierp Susan Henty hem enkele meelevende blikken toe. Ze voegde er een verontschuldigende verklaring aan toe toen Selwyn naar het voordek afdaalde.

'Selwyn heeft me nooit veel over zijn oorlogservaringen verteld, Mr. Hutton, maar ze hebben hem erg aangegrepen, zoals u kunt zien. Hij was niet altijd zo gedreven. Toch is dit onderzoeksproject goed voor hem. Als hij het af kan maken en zijn bevindingen kan publiceren, zal het hem vol-

gens mij lukken wat afstand te creëren tussen hem en alles wat hij in Frankrijk heeft meegemaakt. Natuurlijk mag hij van geluk spreken dat hij nog leeft, terwijl veel van zijn kameraden zijn gesneuveld, maar zijn overleven heeft wel zijn tol geëist.'

'In ieder geval heeft hij u om hem te helpen erdoorheen te komen,' zei Max.

'Ik doe wat ik kan. En u? Is er iemand die u helpt erdoorheen te komen?'

'O, de RFC was een makkie vergeleken met het leger.'

'Daar geloof ik helemaal niets van.'

'Echt waar, dat kan ik u verzekeren. Ik ben belachelijk ongedeerd gebleven.'

De brede, zelfverzekerde glimlach waarmee Max Susan Henty toen aankeek, was nagenoeg dezelfde als waarmee hij haar en Selwyn aankeek toen ze de volgende ochtend in de gehuurde Humber op weg gingen naar Kirkwall. Hij was eigen baas totdat hij Fontana die avond weer zou ontmoeten. Er leek geen reden te zijn waarom hij zich niet zo goed mogelijk zou amuseren.

Maar Susan stelde voor dat ze via een omweg over de zuidelijke kustweg naar Brodgar zouden rijden, zodat ze Scapa Flow en de aan de ketting gelegde Duitse vloot konden zien. Max kon moeilijk bezwaar maken, aangezien het hun de gelegenheid bood de plek te zien waar *HMS Vanguard* in 1917 in de lucht was gevlogen, de ramp waarbij luitenant-ter-zee 3de klas David Hutton samen met honderden anderen de dood had gevonden.

Hij bereidde zich erop voor er bij de eerste aanblik van de plek waar zijn vermeende broer was gestorven geëmotioneerd uit te zien. Toen het moment daar was, was hij er verbijsterd over hoe schaamteloos hij zijn rol vulde.

De Flow was een baai met blauw zeewater en werd omringd door het bergachtige Hoy en een reeks kleinere, plattere eilanden. Verstrooid in de baai lagen de grijze oorlogsschepen van de Duitse vloot niets te doen. Ze stopten op de heuvel boven Houton om het tafereel te bekijken. In Houton was een bijna ronde baai die omringd werd door de aanlegsteigers, scheepshellingen, werkplaatsen en loodsen van een basis voor watervliegtuigen.

Toen ze aankwamen, vertrok er net een watervliegtuig. Max keek ernaar en dacht met een steek van weemoed terug aan de dagen toen hij bijna dagelijks had gevlogen. Het was al twee lange jaren geleden dat hij een vliegtuig de lucht in had gestuurd en de wind over de vleugels had horen gaan. Susan keek hem vanaf de bestuurdersplaats aan. Gelukkig interpreteerde ze het

droefgeestige schudden van zijn hoofd als teken van rouw om zijn overleden broer.

‘Weet je waar de *Vanguard* was toen het gebeurde, Max?’ vroeg ze.

‘Wat?’ Van het ene op het andere moment was hij weer bij de les. ‘O ja. Het schip lag voor Flotta voor anker. Daar.’ Hij wees naar het eiland waarvan hij dacht dat het Flotta was. ‘Het gebeurde ’s nachts. De aanval kwam vanuit het niets.’

‘Daar mag je blij om zijn,’ zei Selwyn. ‘Je broer heeft in ieder geval niet geweten dat hij op het punt stond dood te gaan.’

Of Susan hetzelfde in Selwyns woorden hoorde als Max – dat Selwyn tijdens ontelbare gelegenheden gedacht had te zullen sterven – was moeilijk te zeggen.

‘Dat klopt, ja,’ erkende Max.

‘Is zijn lichaam geborgen?’

‘Nee.’ Het leek hem het veiligst te ontkennen dat er een graf was om te bezoeken. ‘Maar er is op de Marine Begraafplaats op Hoy een monument opgericht voor alle slachtoffers. Ik ben van plan om dat te bezoeken.’

‘Een angstaanjagend idee,’ zei Susan. ‘De dood van zoveel mensen – in een split second.’

‘Wanneer hoorde je ervan?’ vroeg Selwyn. ‘Je vertelde dat je in die tijd krijgsgevangene was.’

‘De kampcommandant vertelde het me. Hij voegde er zijn condoleance aan toe.’

‘O ja?’

‘In dat soort dingen waren ze goed.’ Max herinnerde zich de manier waarop andere gevangenen zulke berichten hadden ontvangen. Hij beseftte dat het geven van een onjuiste voorstelling van zaken bijna een tweede natuur begon te worden.

‘Vind je misschien dat we hen, nu we gewonnen hebben, te hard aanpakken?’

Max vroeg zich even af of Selwyn ruzie probeerde te zoeken. Als dat zo was, zou hij teleurgesteld worden. ‘Nee, dat vind ik niet. Zij zijn begonnen.’

‘Ja. Laten we dat vooral niet vergeten.’

‘Misschien kunnen we dit onderwerp voor de rest van de dag laten rusten,’ stelde Susan voor. Haar stem klonk enigszins gespannen.

Selwyn kon er alleen maar mee instemmen. ‘Natuurlijk, je hebt gelijk. De prehistorie wacht op ons. Rij door, zus.’

De Ring van Brodgar stond op een heuvel halverwege een landengte die Loch Stenness en Loch Harray van elkaar scheidde. Volgens Selwyn waren slechts zesendertig van de oorspronkelijke zestig stenen overgebleven, maar volgens hem waren dat er genoeg voor wat hij van plan was. De site was adembenemend mooi, met of zonder het monument. Het gras was rijkelijk bezaaid met lentebloemen. De lucht werd weerspiegeld in het blauwe water van beide lochs. De wind was koel en geurig.

Maar Selwyn had geen interesse in het natuurschoon. Touwen, landmeetstokken en een theodoliet werden uitgeladen en het onderzoekswerk begon. Max begon enthousiast aan het karwei dat bestond uit het zo nauwkeurig mogelijk meten van de afstanden tussen de stenen, hun relatieve hoogten en de diameter van de cirkel die ze vormden.

Maar was het wel een cirkel? Selwyn vertelde tijdens een pauze in de auto, waarin ze sandwiches aten en thee uit een thermosfles dronken, dat de Ring in werkelijkheid waarschijnlijk een ellips was. ‘De elliptische vorm leent zich beter voor de vorming van pythagorische driehoeken, begrijp je?’ legde hij uit. Natuurlijk begreep Max er geen snars van.

‘Waren de mensen die dit hebben gebouwd dan bekend met Pythagoras?’

‘Nee. Ze leefden vóór hem. Dat is het wonderbaarlijke ervan.’

‘Maar wat...’

‘We weten meer als ik de gegevens heb geanalyseerd.’

Nadat hij dat had gezegd, liep Selwyn met de theodoliet onder de arm weg in de richting van de stenen.

‘Hij heeft het geduld niet om het goed uit te leggen.’ Susan zuchtte. ‘Maar het zit allemaal in zijn hoofd. Het is zo fijn dat je wilt helpen. Het werkt veel beter met z’n drieën.’

‘Waar denkt hij dat deze cirkel – of ellips – voor was?’

‘Voor het observeren van de zon en de maan om de zonnwende te kunnen bepalen en om eclipsen te kunnen voorspellen. Voor die doelen heeft hij alle sites die we bezocht hebben precies in kaart gebracht.’

‘Maar het bouwen moet oorspronkelijk een immense onderneming zijn geweest. Denk alleen al aan alle manuren die nodig waren om de stenen uit te hakken en te vervoeren, laat staan om ze overeind te zetten. Het lijkt onvoorstelbaar.’

‘Over een paar duizend jaar zal het onvoorstelbaar lijken dat mensen er zoveel geld voor overhadden om elkaar aan het westelijk front vier lange jaren af te maken.’

Max glimlachte somber. ‘Ik denk niet dat het zo lang zal duren.’

Susan zuchtte. ‘Nee, waarschijnlijk niet, hè? We kunnen maar beter weer aan het werk gaan. Selwyn staat behoorlijk geïrriteerd te zwaaien.’

Het duurde langer dan Max had gedacht voordat de metingen volgens Selwyns hoge eisen waren afgerond. Het was laat in de middag toen ze op de terugweg gingen naar Kirkwall. Na ongeveer een kilometer passeerden ze twee staande stenen waarvan Selwyn dacht dat ze de overblijfselen waren van een andere, kleinere cirkel. Hij stelde voor de volgende dag terug te gaan zodat hij de site zo goed mogelijk zou kunnen onderzoeken.

‘Misschien kunnen we de relatie met Brodgar vaststellen. Heb je zin om nog een keer te helpen, Max?’

‘Zeg dat je meegaat,’ drong Susan aan.

Maar Max’ beschikbaarheid hing af van wat Fontana voor hem in petto had. Hij kon het zich niet veroorloven toezeggingen te doen. ‘Ik laat het jullie morgenvroeg weten. Na al het harde werk dat je me hebt laten doen word ik morgen waarschijnlijk zo stijf als een plank wakker.’ In werkelijkheid had hij al verscheidene pijnscheuten gevoeld van een kogelwond in zijn zij die hij een maand eerder had opgelopen, maar hij was niet van plan dat te berde te brengen.

‘Dat is het probleem met jullie RFC-jochies,’ zei Selwyn. ‘Jullie hebben geen weerstandsvermogen.’

Selwyn lachte terwijl hij het zei. Max kon zich niet herinneren dat hij hem eerder had zien lachen. De verraste blik in Susans ogen suggereerde dat zij hem recentelijk ook niet had horen lachen. Het leek erop dat het gezelschap van Max hem inderdaad goeddeed. Of hij er nog veel langer voordeel van zou hebben...

‘Dat zullen we nog wel zien,’ zei Max zacht.

* * *